

Pregledni znanstveni članek Review scientific paper (1.02)
Besedilo prejeto Received: 6. 9. 2020; Sprejeto Accepted: 14. 10. 2020
UDK UDC: 27-67:26Neusner J.
DOI: 10.34291/Edinost/76/Abram
© 2021 Abram CC BY 4.0

Špela Abram

Prevpraševanje dialoga med judovstvom in krščanstvom v delih Jacoba Neusnerja

Jacob Neusner's Dissection of Dialogue between Judaism and Christianity

Izvleček: Krščanstvo in judovstvo si med seboj le navidezno delita simbole in izraze, ti prinašajo v lastnem avtentičnem kontekstu popolnoma svojstven pomen, veri pa druga drugi ne predstavljata niti ozadja niti kontinuitete, piše Jacob Neusner (1932–2016), ki argument zaostri celo do te mere, da je zaradi popolnega nerazumevanja nemogoč tudi konflikt. V preglednem članku pogledov tega judovskega avtorja 21. stoletja bom navedla njegova stališča do prostora srečanja med judovstvom in krščanstvom. Avtor izvirno problematizira pristope obeh religij in opozarja na simbolno disonanco. Vztrajanje pri podobnostih, ki naj bi povezovala obe religiji v bratstvo, pa po mnenju avtorja ustvarja iluzijo dialoga, ki končno služi le izmikanju pred veliko nalogo oblikovanja (ali vsaj konceptualizacije) krščanske teologije judovstva na eni in judovske teologije krščanstva na drugi strani. Ker Neusner pravzaprav zanika obstoj možnosti dialoga, lahko govorimo o delu začetka tvorjenja konceptov o drugem skozi empatično izkušnjo, kakor jo predlaga avtor, ki so predpogoj za tvorni dialog v prostoru, kjer se izrekanje o drugem ne začne več zaradi družbenih in političnih okoliščin, temveč zaradi zavedanja vrednosti tega, da teologiji kot znanosti vere uspe »oblikovati teorijo o 'drugem', tako da lahko drugega znotraj svoje vere spoštujem in prepoznavam njegovo legitimnost znotraj strukture moje lastne vere« (1991, 110). Kako se Neusnerjeva misel uvršča med nekatere druge pomembnejše judovske mislece dialoga 21. stoletja in kakšne izzive prinaša katoliški teologiji? Nanjo se je s pričevanjem v knjigi Jezus iz Nazareta odzval tudi papež Benedikt XVI. Ne nazadnje pa je začetek izziva napovedal že Jezus z besedami učencem: »Nihče ne odtrga krpe od nove obleke in jo našije na staro, sicer bo novo raztrgal, s staro obleko pa se krpa z nove ne bo ujemala. Tudi novega vina nihče ne vlija v stare mehove, sicer bo novo vino stare mehove razgnalo in se razlilo, mehovi pa bodo uničeni; pač pa se mora novo vino vlivati v nove mehove. Nihče, ki je pil staro vino, noče novega, ampak pravi: 'Staro je dobro.'« (Lk 5,36-39)

Ključne besede: Jacob Neusner, judovstvo, krščanstvo, medreligijska teologija, dialog, simboli, empatija

Abstract: *Christianity and Judaism seemingly share symbols and expressions, but, as Jacob Neusner (1932–2016) asserts, the religions share neither background nor are they continuous to one another; he exacerbates this argument to the point in which the mutual incomprehension between the religions disables even the conflict itself. In this article we will review the stances of this Jewish author of the 21st century regarding the area of Judaic and Christian*

*encounter. Author originally problematises approaches of both confessions and points out the symbolic dissonance that arises. Insistence on similarities that seemingly connect both religions into brotherhood, author emphasises, creates an illusion of dialogue which serves as prevarication of taking up the task of forming (or at least conceptualising of) Christian theology of Judaism on one side and Jewish theology of Christianity on the other. Since Neusner factually negates the existence of possibility of dialogue, we are attesting to the start of forming concepts of other through empathic experience that the author suggests, and which are necessary presuppositions for fruitful dialogue where the statements about the other are not formed on the basis of political or social surroundings but with a mindful acknowledgement that theology as a science of faith can »form a theory of the other in such a way that within my own belief I can respect the other and accord to the outsider legitimacy within the structure of my own faith« (1991, 110). How can we place Neusner's thought amongst some other important Jewish thinkers of dialogue in 21. century and what challenges does it bring to catholic theology? Pope Benedict XVI. reacted to it with a testimony in his book *Jesus of Nazareth*. Furthermore, the start of the task had been foreseen by Jesus to his disciples in his words: »No one uses a new piece of cloth to patch old clothes. The patch would shrink and make the hole even bigger. No one pours new wine into old wineskins. The new wine would swell and burst the old skins. Then the wine would be lost, and the skins would be ruined. New wine must be put only into new wineskins. No one wants new wine after drinking old wine. They say, 'The old wine is better.'« (Lk 5,36-39)*

Key words: *Jacob Neusner, Judaism, Christianity, dialogue, symbols, interreligious theology, empathy*

Uvod

Jacob Neusner (1932–2016), eden pomembnejših judovskih avtorjev zadnjih desetletij, se je ukvarjal z različnimi medreligijskimi tematikami in s svojim celotnim obsežnim literarnim repertoarjem vseskozi vzbujal pozornost svetovne strokovne javnosti. Predvsem na področju predpostavk dialoga med judovstvom in krščanstvom pa raziskovalcem, ki skušajo oblikovati sintezo njegovih misli ali že zgolj pregled, predstavlja poseben izziv že obseg njegovega pisanja. Svojo pobudo za vzpostavitev dialoga predstavlja kot dolgotrajen projekt šestih knjig, objavljenih med letoma 1987–1995. (Neusner 2013, 33)

V tem članku so ob upoštevanju neizogibnega raziskovalnega umanjkanja izpostavljeni njegovi poudarki v knjigah *Judaism and Christianity: The Myth of a Common Tradition* [*Judovstvo in krščanstvo: Mit o skupnem izročilu*] ter *Rabin se pogovarja z Jezusom*; umeščeni so v širši kontekst sodobnikov judovske dialoške misli – Franza Rosenzweiga in Martina Bubra – ter povezani z bibličnimi referencami na način, ki bi v krščanski in posebno katoliški teologiji lahko opozoril na različne pristope k oblikovanju predpostavk plodnega medreligijskega dialoga, ki presega razprave

o verskih kategorijah in je njihov največji potencial v oblikovanju splošnih družbenih struktur.

1 Iluzija dialoga in simbolna disonanca

Krščanstvo in judovstvo si med seboj le navidezno delita simbole in izraze, ti prinašajo v lastnem avtentičnem kontekstu popolnoma svojstven pomen, veri pa druga drugi ne predstavljata niti ozadja niti kontinuitete; to so glavni poudarki avtorja v obravnavanih delih, kjer argument zaostri celo do te mere, da je zaradi popolnega nerazumevanja nemogoč tudi konflikt. K utemeljevanju pristopi na dva načina – z opazovanjem objektivnega opredeljevanja obeh religij druga do druge in z empatično imerzijo v navidezno konfliktno okolje evangelijev. Medtem ko si obe religiji delita besedila Stare zaveze oz. pisne Tore, bi bilo treba za vzpostavitev dialoga premostiti razdaljo med Novo zavezo in ustnim izročilom judovstva (Mišna, Midraš, jeruzalemski in babilonski Talmud). Do dialoga ne prihaja predvsem zaradi negativnih pristopov obeh religij do drugega, kar do neke mere upravičuje že sama narava religije, ki obstaja na način, da družbeni red utemeljuje v odnosu do presežnega in na temelju nadnaravnih, v obeh religijah samorazvidnih resnic. Družbena struktura pa že sama po sebi obstaja na način, da določa svoje linije in tudi meje – kjer je neizbežno, vsaj v formativnem obdobju, določanje tudi tistega, kar ostaja zunaj teh mej. (Neusner 1991)

Neusner za namene raziskovanja svojih prevpraševanj dialoga zoži tako pojem judovstva kot pojem krščanstva. V judovstvu so očitna izbira farizeji, saj ti ne predstavljajo zgolj ene pomembnejših opozicij v evangelijih, temveč jim pripisujemo tudi oblikovanje metod in vrednot kasnejše rabin-ske literature. Pri kristjanih pa po enakih merilih izbere vero v Jezusa kot odrešenika človeštva za skupni imenovalec evangelijev. (13) S soočenjem temeljnega pogleda na poslanstvo vsake skupine ponazori, kako in zakaj do dialoga oz. konflikta ni prišlo in ne prihaja niti danes, z dvema primerama iz Biblije, ki temeljno določata odnos vsake skupine do svojega poslanstva.

Če se vprašamo, za kaj gre v tem zoprnem sporu, se moramo spomniti dveh preprostih dejstev. Prvo je povezano s farizeji,

drugo z Jezusom. Farizeji so ljudje, ki želijo, da bi bil Izrael svet. [...] Kaj pa Jezus ponuja namesto življenja v svetosti »kakor Bog«? (Neusner 2013, 130)

Neusner misel strne tako, da izpostavi stališči obeh religij, o katerih ne moremo trditi, da sta si nasprotni, potekata pa v nekakšnem vzporedju, ki mu težko določimo relacijo, torej judovstvo, katerega predmet je posvečevanje Izraela, in poleg njega krščanstvo evangelistov, ki odgovarja na vprašanje odrešenja Izraela v celoti v osebi in delovanju Jezusa Kristusa v oznanjanju Božjega kraljestva. Oboje je na neki način izraz Izraelove religije, a sta to dve različni skupini ljudi, ki govorita druga drugi v okviru različnih kategorij – o različnih stvareh, med drugim pa krščanstvo (legitimno) preobraža izraz Izrael:

Med mnogimi pomembnimi Jezusovimi nauki imajo tisti o nebeškem kraljestvu prav posebno mesto. In povezujejo mnogo drugih: na primer tistega, ki se mi zdi tako brezkompromisen, da naj prodam vse, kar imam, da bom lahko hodil za njim. Ta izrek je sam zase stal v osupljivem nasprotju z nauki Postave. Toda v povezavi z naukom o nebeškemu kraljestvu, ki bo napočilo kmalu, sestavlja ta izrek, tako kot še mnogi drugi, del celovitega sporočila. Toda tega sporočila farizeji ne slišijo, ker imajo sami drugačno sporočilo. To pa se ne stika z Jezusovim naukom. Jezusovo sporočilo namreč govori o odpuščanju grehov, tukaj in zdaj, v pripravi na nebeško kraljestvo, ki bo prišlo v bližnji prihodnosti. Sporočilo farizejev pa govori o očiščevanju za življenje v svetosti tukaj in zdaj. Če bi moral izbirati – med Jezusom in farizeji – bi spoštoval Jezusa, sledil pa bi farizejem. To delam celo še zdaj. Zato sem napisal to knjigo. Kajti Postava je opredelila Izrael kot kraljestvo duhovnikov in svet narod. To je pot, ki so jo ubrali farizeji. Njihov Izrael je našel skupni imenovalec v skupnem, svetem načinu življenja, ki se zahteva od vseh Izraelcev – tako pravi Biblija. Toda ko se oziramo nazaj, se sprašujemo, v kolikšni meri se je razprava med obema stranema sploh razvila. Kajti farizeji so bili skupina, ki jo je oblikoval svet način življenja Izraela, in so govorili o posvečevanju. Jezus in njegovi učenci pa so bili skupina, ki se je posvečala vprašanjem greha in pokore v pripravah na bližajoči se prihod nebeškega kraljestva. Vsak je ostajal na svoji strani in razprava niti ni bila mogoča. Ko

sem tisto popoldne hodil nazaj domov, se mi je začelo svitati, da so Jezus in farizeji – vključno z menoj – v resnici popolnoma različni ljudje, ki govorijo o popolnoma različnih stvareh različnim ljudem. Toda jasno se nobena skupina ni mogla izogniti priznavanju druge. [... M]ed njima nikoli ni prišlo do tvornega pogovora, kaj šele do argumentirane razprave, ampak je obstajalo samo nasprotovanje med ljudmi, ki nimajo ničesar skupnega in se zavzemajo vsak za svoj program, ki nimata nobene skupne točke. Tu pač ni podlage za razpravo. (131)

Neusner v knjigi *Rabin se pogovarja z Jezusom*, iz katere so prejšnji navedki, ne dokazuje le svojih argumentov o (ne)dialogu dveh religij, temveč tudi že uporablja svojo metodo, ki jo ob koncu knjige *Jews and Christians* predlaga kot možnost za premostitev vrzeli med Novo zavezo in izročilom ustne Tore, čemur se članek posveča v nadaljevanju.

Naslednji korak v dekonstrukciji mita o skupnem judovsko-krščanskem izročilu (idejo je prepričljivo zagovarjal sicer že Arthur A. Cohen v knjigi *The Myth of the Judeo-Christian Tradition*) je zaostritev argumenta, da poleg nerazumevanja obstaja tudi popolna nezmožnost konflikta, kar Neusner ponazori z dojetjem Jezusovega dejanja prevračanja miz v templju:

Prišli so v Jeruzalem: Stopil je v tempelj in začel izganjati tiste, ki so v templju prodajali in kupovali. Menjalcem denarja je prevrnil mize, prodajalcem golobov pa stole in ni pustil, da bi kdo kar koli nesel skozi tempelj. Učil je in jim rekel: »Ali ni pisano: Moja hiša naj se imenuje hiša molitve za vse narode, vi pa ste iz nje naredili razbojniško jamo.« Ko so to slišali veliki duhovniki in pismouki, so iskali način, kako bi ga umorili. Bali pa so se ga, ker je vse ljudstvo strmelo nad njegovim naukom. Ko se je zvečerilo, je odhajal iz mesta. (Mr 11,15-19)

Na podlagi dojetanja pomembnosti menjalcev denarja za opravljanje tempeljske službe in posledično darovanja za odkupitev celotnega Izraela Neusner trdi, da bi bil Jezus ne samo nerazumljen, temveč dojet kot »zgolj norec« (Neusner 1991, 98).

Nekateri so mnenja, da so vsi prisotni razumeli Jezusovo dejanje, vendar sam menim nasprotno. Vsakomur, ki je razumel koncept žgalne daritve, bi se zdelo dejanje prevračanja miz menjalcem denarja nedoumljivo in nerazumno. To dejanje namreč postavlja pod vprašaj enostavno dejstvo, da so dnevne daritve zapoved Boga, dana Mojzesu v Tori, in da so v službi odrešenja grehov naroda. Skladno s temi dejstvi bi mize lahko prevrnil le nekdo, ki je zavrnil izrecno učenje Tore glede žgalnih daritev ali – ker ima dejanje tako negativno kot pozitivno sporočilo – nekdo, ki želi postaviti novo mizo. (101)

2 Unikatnost judovstva in absolutnost krščanstva

Avtor izkazuje specifično zaskrbljenost glede razvoja dialoga s takim krščanstvom, ki razvija nekoherentne teologije; predvsem preti krščanstvu pri obračanju k rabinskim virom za reševanje skrivnosti Pavlovega pojma Postave ali evangelijskih pojmovanj Mesije in odrešenja nevarnost, da se ob takih procesih implicitno, a neizbežno identificira kot oblika reformiranega judovstva, in ne kot avtonomna in popolnoma nova religija (93).

Krščanstvo se začne s prvo veliko nočjo. Je absolutno v interpretaciji svojih okoliščin in kontekstov. Je v celoti novo in ni vrsta judovstva. (94)

Absolutnost krščanstva je mogoče ugledati v osebi in delu Jezusa Kristusa, vendar le, če ostanemo skladni z nujnimi predpostavkami krščanske religije: »V vsem času in večnosti je bil in bo le eden absolutno utelešen, to je Jezus, in le en evangelij – evangelij odrešenja po Jezusu Kristusu.« (94)

Preko opazovanja dveh religij skozi njune najvišje pridevnike absolutnosti in unikatnosti se dotaknemo tudi bistva simbolne disonance – kar zveni znano, še ne pomeni, da z Jezusom ni dobilo povsem novega pomena. V jedru obeh religij namreč ležijo podobni simboli.

Unikatnost judovstva judovska rabinska misel izpelje iz naslednjih tipoloških narativov: »Izrael je antipod Adama in zgodovina Izraela je antipod zgodbi edenskega raja. Adamov padec je vodil v popoln razkroj človeštva;

obnova pa se začne z Abrahamom, ki se sklene pod Sinajem z Mojzesom in celotnim Izrelom.« (95) Krščanska aboslutnost pa raste iz »Jezusa Kristusa, poslednjega Adama, ki služi kot Izrael« (95).

Spisi, ki so normativni za judovstvo dvojne Tore, trdijo brez sence dvoma, da je judovstvo unikatno v svoji narodnosti po veri, kar je fenomen, ki mu lahko pritrdi ves svet, ne glede na znanstveni pristop. Obstaja zgolj to eno ljudstvo med narodi, ki ga določa teofanija na Sinaju, in vsi drugi rodovi so povsem drugi narodi. Izkušnja judovstva tvori zgodovino, ki je kontinuirana, hkrati pa zunaj sinhronije z drugimi narodi. V tem kontekstu absolutnosti (novosti) krščanstva in unikatnosti judovstva se eksegeza Nove zaveze z uporabo ustne tradicije Tore izkazuje ne le kot neskladna z absolutno novostjo sporočila Jezusa Kristusa in radikalnim prelomom z judovstvom, ki ga je prineslo njegovo oznanjevanje Božjega kraljestva, temveč naravnost ogrožajoča za obstoj krščanstva kot avtonomne religije. »Oni (ki uporabljajo ustno toro za eksegezo Pavla) ne le kršijo pravila zgodovinske pomembnosti, temveč predvsem motijo naravni tok teološke misli. Razlog je v tem, da predpostavljajo kontinuiteto, kjer je bil in kjer je moral biti radikalen prelom.« (95)

Izid tega je predvidevanje, da so se ljudje lahko razumeli, ko pa si – in to je dejstvo – ne delijo nikakršnega skupnega jezika. (95)

Tako Neusner utemelji svoj premislek medreligijskega dialoga, v katerem obstaja zaradi navideznega deljenja simbolov, v katerih jedru pa leži disonanca, ki jo prinese primerjanje dveh entitet *sui generis*¹ – unikatnosti judovstva in absolutnosti krščanstva. Rezultat je iluzija dialoga, pri kateri ne opazamo le odsotnosti konflikta, temveč tudi nezmožnost plodnosti takih srečevanj. Judovstvo ostaja na poziciji večvrednosti materinske religije, krščanstvo pa vztraja pri teologiji *versus Israel* in absolutnem nasledstvu, ki v svoji absolutnosti paradoksalno želi iskati vire za svoje eksegetske težave težjih (a ne nerešljivih) konceptov iz Nove zaveze s sklici v popolnoma svojstveno izročilo ustne tore rabinskega judovstva, kar neposredno zanika samobitnost evangelija in s tem krščanstvo. Kakšne

1 Lat. »svojevvrsten« (pravni pojem).

so torej zahteve za oblikovanje predpostavk za resnični dialog in kakšno pot naprej kaže Jacob Neusner?

3 Teologija »drugega«

Judovstvo in krščanstvo sta nezmožna dialoga – ne samo zaradi nespособnosti razumevanja na simbolni in jezikovni ravni, temveč tudi zaradi pristopov v teologiji na obeh straneh, ki težita k definiciji drugega znotraj samega sebe. Neusner nato izpostavlja pomembnost oblikovanja teologije krščanstva znotraj judovstva in obratno; podvig, ki ga nismo še niti začeli, saj se je doslej izrekanje o drugem vedno izkazalo le kot nuja zaradi političnih in družbenih okoliščin. Teorije o drugem so rojevale tako skrajno ponižanje kot toleranco (v najboljšem primeru) v urejenih družbah, kot imenuje družbe do 20. stoletja. V sodobnosti pa opaža izginotje klasičnih družbenih struktur, v katerih dosedanja teorija drugega, ki rojeva toleranco, ne zadošča več za umirjanje napetosti med »skladnim z mano« in »drugim«. (Neusner 1991, 107)

Izraz judovsko-krščanska tradicija je bil skovan z namenom umirjanja družbene napetosti, ki jo prinaša trenutno stališče, ki sta ga izoblikovali teologiji krščanstva in judovstva druga o drugi in na katerem sta zaradi napačnih predpostavk dialoga ter dojemanja sposobnosti razumevanja primorani vztrajati, da bi navidezno ohranili svojo identiteto, in tako se namesto resnega podviga oblikovanja plodnih predpostavk dialoga zanašata na navidezno bratstvo. To pa ju le zadržuje pred oblikovanjem spoštljivih kategorij »drugega«, na temelju katerih bi se lahko začeli vsaj sporazumevati – če že ne o velikih kategorijah časa, osebi Jezusa Kristusa, odrešenju, posvečevanju, pa vsaj zbliževanju poslanstev v posvetnem oziru, kar bi že samo po sebi zmanjšalo družbeno napetost, saj so moralne kategorije v obeh religijah kljub vsem razlikam visoke teologije izpeljane iz enakih premis in končno oboji priznavajo istega Boga – Stvarnika, ki se razodeva v zgodovini in zahteva našo pozornost, tako da se ohranja spomin.

Predpogoj za oblikovanje predpostavk dialoga je torej tvorjenje teologije krščanstva v judovstvu in teologije judovstva v krščanstvu, ki bo izpeljana iz predpostavk popolne suverenosti obeh religij in bo izrekala resnice v popolni skladnosti in spoštovanju do obeh nauk. Če bi bil

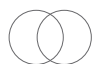

avtor ne mislil, da je to možno, je mogoče domnevati, da ne bi napisal teh knjig. In kdor ne čuti poslanstva za ta smoter, ne bi tako radikalno pristopil k medreligijskemu dialogu, ki raste iz doslednega iskanja resnice, kar je mogoče opaziti v avtorjevem slogu in metodologiji. Vendar je ta podvig nazarenski in Neusner je nekje moral začeti, glede na trenutno prikazovanje dialoga je bila dekonstrukcija nujna.

Tako judovstvu kot krščanstvu torej očita neuspeh oz. celo popolno nezanimanje oblikovanja uporabne teologije »drugega«. Kot edini omembe vreden poskus v judovstvu navede Rosenzweigov postulat dvojne zaveze: krščanstvo za narode, judovstvo za sveti Izrael.

Na tem mestu lahko navedemo del knjige Franza Rosenzweiga *Der Stern der Erlösung* [*Zvezda odrešenja*], kjer razpravlja o podobnih kategorijah kot Neusner (judovska unikatnost, usmerjenost k posvečevanju in ohranjanje spomina na sinajsko teofanijo), vendar skozi te pojme že lahko vidi pot smisla za krščanstvo znotraj judovstva. Kot obetavni za oblikovanje teologij dialoga se kažejo pojmi časa, zakona in običajev.

Rosenzweigove misli o judovstvu v delu *Der Stern der Erlösung* se osredotočajo na ideje večnosti, svetosti in odrešenja znotraj judovstva. Večno življenje je bilo vsajeno v Izraelovo sredo z razodetjem na Sinaju. Pomen te večnosti pa ni v neprekinjenem trajanju v času, temveč je večnost ujeta v »sedaj«; med utrjeno preteklostjo in nespremenljivo prihodnostjo. Kako je to mogoče razumeti? Spremembe so ključne za vitalnost življenja naroda. Vitalnost je potiskanje vsakega dne v preteklost in s tem ustvarjanje prostora za naslednji dan in tako naprej *ad infinitum*. Narodi živijo v teh spremembah, ki najdejo svoj izraz v običajih in pravu. Običaji rastejo iz preteklosti, medtem ko se pravo tvori v sedanosti za izboljševanje prihodnosti. »Narodi živijo v revolucijah, v katerih pravo vedno znova slači kožo ...« (Berkovits 1975, 55) Vendar ne v Izraelu. Tora, ki je tako učenje kot zakon, je večna in sveta. Posameznik jo lahko zapusti, se ji odreče, ne more pa je spremeniti. Kar pri drugih narodih odreja delitev časa na preteklost in prihodnost, običaje in pravo, je pri judih večna Tora, ki utrjuje preteklost in prihodnost. Čas tako postane nespremenljiva sedanost. Jud živi v večnem »sedaj« in njegov zgodovinski spomin se ne nanaša na točno določeno točko v preteklosti. Vsako preteklo leto je v enakem razmerju do sedanosti, kar se posebej močno doživlja ob judovskih praznikih. Tako

jud ob vsakem praznovanju pashe pritrди temu pojmovanju časa: »Vsak rod se mora ozreti nase, kot da je resnično bil udeležen v izhodu iz Egipta.« (56)

Kar je izrečeno o izhodu iz Egipta, velja za vsak drug dogodek v judovski zgodovini. Vsak je enako blizu živečemu trenutku. To ustvarja obliko sodobnosti med generacijami judov, ki so tako druga z drugo sočasne. Živeti skupaj v nespremenljivem sedaj (ki ga omogoča Tora) je vez med generacijami. »Skozi to vez postane ljudstvo večno ljudstvo, kajti ko se gledata ded in vnuk, zreta drug v drugem tako zadnje potomstvo kot tudi prvega prednika.« (62)

Večni zakon Tore dela sedanost večno, tako pa je ta odstranjena iz teka časa na zemlji. Tora povzdiguje Izrael izven časa in izven zgodovine. Bog je, s tem ko je Izraelu dal svoj zakon, povzdignil jude iz dimenzije zgodovine, v kateri živijo narodi. Živeti izven časa, nad časom in v večnem sedaj je bistvo posvečenega življenja juda, brezčasnost je svetost. S tem pa avtor tudi že implicira, da je Božje ljudstvo že doseglo konec, svoj cilj. Je nad časom, ker je dokončano in izpolnjeno in živi v stanju odrešenja. (91–92) Pomembno je poudariti, da Rosenzweig opazuje odnos med krščanstvom in judovstvom kot vzajemno komplementarnega. Obema religijama tudi pripisuje enakovrednost oz. enakopravnost, medtem ko si nobena izmed njiju ne more prisvojiti resnice, ki da se razkriva šele ob koncu časov. Judovstvo je življenje, ki je bilo že v začetku pri Očetu, krščanstvo pa je pot, ki k Njemu vodi tiste, ki v začetku še niso bili z njim.

Neusnerjeva omemba Rosenzweiga je ob sicer temačnem slikanju judovskega odnosa do krščanske vere svetla izjema. V splošnem pravi, da judovstvo obravnava krščanstvo kot hčerinsko religijo in s pokroviteljskim pristopom ter priznava za dialoga vredno le osebo zgodovinskega Jezusa, in ne teološkega Kristusa, s tem pa vabi krščanstvo v neavtentično eksegezo.

Apologetična trditev modernega in sodobnega judovstva sloni na argumentu, da judovstvo pozna pravi, zgodovinski pomen besedil starodavnega Izraela in da je samoumevno, da krščanstvo tega ne more poznati. Ker si nihče ne more predstavljati, da je Izaija imel v mislih Devico Marijo kot mladenko, ki bo spočela; ali Jezusa Kristusa kot trpečega služabnika; torej, ker preroki niso

prerokovali Jezusa (apologetični in akademski krogi v judovstvu ohranjajo videz, da je to nemogoče) – le judovstvo posreduje avtentično vero Izraela. (1991, 119)

Krščanstvu svetuje, da naj se ugleda v luči novosti, kakor so Cerkev zrljeni očetje kot popolno novo stvarjenje od Adama naprej, in ne kot podrejeno religijo judovskega nasledstva. In ko se bo judovstvo dojelo na način, kot so ga videli modreci ustne Tore – kot izjavo Božjega zakona za vse človeštvo – šele takrat bo dialog zares možen. (119)

Pri oblikovanju teologij o »drugem« pa avtor predlaga ne samo dosledne uporabe izrazov, konceptov in zavedanja temeljnih resnic o svoji veri z odnosom do »drugega«, ki temelji na tem, da se jemljemo skrajno resno in oblikujemo smisel o drugem povsem znotraj svojih kategorij, temveč tudi povsem praktično duhovno metodo, ki jo izvede v knjigi *Rabin se pogovarja z Jezusom* in ki lahko raziskovalcem pomaga pri širitvi razumevanja, ki vodijo v oblikovanje teologij.

Dialog se bo začel s prepoznavanjem razlik, z iskanjem podlage za neko obliko komunikacije, in ne s predpostavljanjem enakosti in iskanjem skupnih lastnosti. (119)

4 Empatija

Avtor ugotavlja, da med judovstvom in krščanstvom ne obstaja nikakršna vez in da je spoznanje o dveh popolnoma različnih religijah nujno za poskus oblikovanja dialoga. Kako potem nadaljevati to pot k dialogu?

Naj predlagam pot k oblikovanju dialoga tako, da predstavim zgolj eno dejstvo. To pa je takšno, da je edini način za razumevanje krščanstva za judovskega vernika preko uporabe judovskih izrazov, in edini način za razumevanje judovstva za kristjana je znotraj krščanstva. (1991, 120)

Neusner se je v knjigi *Rabin se pogovarja z Jezusom* empatično potopil v čas Jezusovega oznanjevanja in poskušal poustvariti slog srednjeveških razprav med kristjani in judi, tokrat pa v enakopravni vlogi celostno vstopa

v razumevanje krščanstva in opredeljuje svoje razloge za odločitev, da ne le ostane jud, temveč da še utrjuje svojo vero – vendar ne na račun drugega. Empatični pristop je predlagal že v poglavju knjige *Jews and Christians: The Myth of a Common Tradition*, kjer oriše judovsko religiozno razumevanje krščanske vere, posebno razumevanje Marije kot Matere Božje. Kot metodo predlaga iskanje verske izkušnje drugega preko identifikacije tistega v svoji veri, kar te približa drugemu v duhovni izkušnji.

Razumevanje, da je ženska deležna posebne božje pozornosti – kako lahko to razumem? Tako, da v svojem izročilu poiščem analogijo, ki mi bo, znotraj mojih okoliščin, povedala, kaj Marija pomeni v svojem kontekstu. [...] Imamo v judovstvu žensko, živo, ljubljeno žensko, ki jo Bog posluša in katere molitve so tehtnejše od molitev katerega koli moškega, in je v teh lastnostih ustreznica krščanski osebi Marije? (122–123)

Na tem mestu poišče pot do razumevanja Marije v katolištvu preko Rahele, ki objokuje svoje otroke – priznava pa, da ga je do opazovanja posebnega odnosa, ki ga ima Bog z Rahelo v judovstvu, pripeljal prav novozavezni odlomek, ki Rahelo poveže z Marijo (123–124). Neusner torej posredno ugotavlja, da je prav vzajemna hermenevtika med judovstvom dvojne Tore in Novo zavezo lahko ključna za razvijanje teologij »drugega«.

Na delo Jacoba Neusnerja se je s pričevanjem in poskusom oblikovanja katoliške teologije judovstva odzval papež Benedikt XVI. Ta v svojem delu *Jezus iz Nazareta* povzame judovski smisel v njihovem poslanstvu k pričevanju narodom:

No, če beremo Toro skupaj z vsem starozaveznim kanonom, preroki, psalmi in modrostno literaturo, potem postane zelo razločno nekaj, kar se stvarno naznanja tudi že v Tori: Izrael ni tu le sam zase, da bi živel v »večnih« uredbah postave – Izrael je marveč tu, da bi postal luč narodov. V psalmih kakor v preroških knjigah slišimo z naraščajočo odločnostjo obljubo, da bo božje zveličanje prišlo k vsem narodom. Vedno razločneje slišimo, da Izraelov Bog, ki je vendar edini Bog, resnični Bog, stvarnik nebes in zemlje, Bog vseh ljudstev in vseh ljudi, v njegovih rokah je usoda ljudstev – da ta Bog noče ljudstev prepustiti samih sebi. Slišimo, da

bodo vsi spoznali, da bosta Egipt in Babilon – obe svetovni sili, ki nasprotujeta Izraelu – segla Izraelu v roko in z njim molila enega Boga. Slišimo, da bodo meje padle, da bodo vsa ljudstva priznala in čistila Izraelovega Boga kot svojega Boga, kot edinega Boga. (Ratzinger 2007, 131–132)

Neusner je to prepoznal kot pritrditev svoji dekonstrukcijski metodi in prvi korak k resnični vzpostavitvi dialoga:

Zdaj je Njegova Svetost naredila korak naprej in odgovorila na mojo kritiko in ustvarjalno vajo v eksegezi in teologiji. Z njegovo knjigo Jezus iz Nazareta judovsko-krščanske razprave vstopajo v novo obdobje. Sposobni smo se srečati v neposrednem izvajanju razuma in kritike. Izzivi Sinaja pa nas bližajo drug k drugemu za obnovo 2000-letne tradicije verskih razprav v službi Božje resnice. Nekdo me je nekoč oklical za najbolj prepirljivo osebo, kar jih je kdaj spoznal. Zdaj sem srečal sebi enakega. Papež Benedikt XVI. je prav tako iskalec božje resnice. (Neusner 2007)

5 **Diametrika *pistis* in *emune* ter njune politične razsežnosti – teopolitični zametki Martina Bubra**

V luči iskanja oprijema za začetek oblikovanja uporabnih teologij »drugega«, kot bi lahko imenovali vzajemnost iskanja smisla o drugem znotraj svoje vere, moramo opozoriti še na delo Martina Bubra v analizi temeljne razlike med judovstvom in krščanstvom, ki bi judovstvu in krščanstvu omogočila vključevalen dialog kljub očitni vzporednosti pojmov, ki jih oriše v *Zwei Glaubensweisen*. Judovsko vero opazuje skozi hebrejsko besedo *emuna*, ki jo jud doživlja kot popolnoma bivanjsko in ki raste iz kolektivne zavesti o razodevanju Boga judom v zgodovini. Judovska *emuna* je torej pripadnost Božjemu ljudstvu, ki ga ne družijo ista vera, temveč kolektivno doživeta zgodovinska izkušnja razodetja Boga na Sinaju. Na drugi strani izpostavlja krščansko vero kot *nebivanjsko*, temveč *dejansko*; temelji na dejanju, ki mi kaže, da je nekaj resnično. Krščanstvo zanj torej ni osebni odnos, kakor se vera kaže v judovstvu, temveč sledenje intelektualnemu redu. Izvzame Jezusa kot juda, ki ostaja znotraj

emune, problematizira pa gnostično naravnane Pavla, ki da je vnesel grški koncept *pistis*, ki se sedaj v krščanstvu kaže kot drugačna vrsta vere od judovske. (Burns 1955, 323)

V zadnjem poglavju knjige pa preide iz teologije na področje političnega, torej teopolitičnega. Če je judovstvo vera naroda in krščanstvo vera spreobrnjenega posameznika (Grka), kakor ugotavlja, lahko

vsaj v mislih pričakujemo, da obstaja tudi tukaj pot iz togega pavlinizma v drugačno obliko *pistis*, takšno, ki je bližja judovski emuni. Judovska vera in vera krščanstva sta si po naravi različni, vsaka v skladu s svojo človeškostjo, in ostali bosta različni, dokler človeštvo ne bo zbrano iz »izgnanstva« religij v Božje kraljestvo. Vendar imata Izrael, hrepeneč po obnovi svoje vere skozi prerojenje posameznika, ter krščanstvo, hrepeneče po obnovi svoje vere skozi prerojenje narodov, med seboj nekaj neizrečenega, pa tudi pomagata si lahko – kar pa je nekaj, kar bi v tem trenutku težko zasnovali. (Buber 1951, 170–174)

Spet se torej srečujemo s pojmi naroda in njegove povezave z religijo.

6 Novo vino v novih mehovich

Krščanstvo se je in se vedno znova bo po odgovore najprej obrnilo k Svetemu pismu. Na tem mestu opozorimo na svetopisemski odlomek, ki bi v svojem kontekstu in s temeljito eksegezo lahko osvetlil pot k oblikovanju krščanske teorije judovstva.

Oni pa so mu rekli: »Janezovi učenci se pogosto postijo in opravljajo molitve, enako tudi učenci farizejev, tvoji pa jedo in pijejo.« Jezus jim je odgovoril: »Ali morete doseči, da bi se svatje postili, dokler je ženin med njimi? Prišli pa bodo dnevi, ko jim bo ženin vzeta, in takrat, tiste dni, se bodo postili.« In povedal jim je še priliko: »Nihče ne odtrga krpe od nove obleke in jo našije na staro, sicer bo novo raztrgal, s staro obleko pa se krpa z nove ne bo ujemala. Tudi novega vina nihče ne vlija v stare mehove, sicer bo novo vino stare mehove razgnalo in se razlilo, mehovi pa bodo uničeni; pač pa se

mora novo vino vlivati v nove mehove. Nihče, ki je pil staro vino, noče novega, ampak pravi: 'Staro je dobro.'« (Lk 5,33-39)

Jezusov odziv na vprašanje posta je osupljivo temeljit, natančen in v celoti povzema smisel napora oblikovanja teologije drugega v krščanstvu in judovstvu. Tako krščanstvo kot judovstvo sta deležna opisa s svetopisemsko simboliko in kljub kontrastu starega in novega enakovredno upravičena obstoja. Še več, v obeh primerah obstoj enega pogojuje obstoj drugega, pogoj za takšno sobivanje pa je ravno popolna suverenost, saj se v nasprotnem primeru uničita tako meh kot vino. Okoliščina odlomka nas vabi tudi h kontemplaciji skrivnosti Jezusovega krsta in vloge Janeza Krstnika. Odločilno pa Jezus tudi na tem mestu poudarja novost evangelija tako v simboliki kot v sporočilu.

Sklep: dosledna metodologija in izzivi katoliške teologije

Neusner ubere povsem zdravorazumski pristop in izpostavlja predvsem temeljno poznavanje obeh religij, kakor se tudi sami kažeta. Nadvse pomembna je dosledna uporaba pravilnih in s teologijo religije skladnih besed, ki popeljejo v plodno razpravo, kar avtor izvede v obeh obravnavanih delih, in že v delu, kjer pristopamo k razločanju napačnih predpostavk dialoga, se opozarjanje na skladnost besedišča s teologijo izkaže za plodno. Zdi se, kot da nas želi popeljati k razumevanju, da dve samozvidnosti še ne pomenita negacije, zaradi specifičnih okoliščin bivanja človeka v relaciji do Razodetega, ki končno vodijo v spoznavanje zgodovine odrešenja in spoznavanje Božje previdnosti. Smo v obdobju, ko se na obzorju časa že slika obljuba o trajnem miru, a ga bomo lahko oblikovali, le če teologiji uspe oblikovati »teorijo o 'drugem' tako, da lahko drugega znotraj svoje vere spoštujem in prepoznavam njegovo legitimnost znotraj strukture moje lastne vere« (Neusner 1991, 110). Spet pa kot ustrezna beseda za tovrstno teologijo, ki bi uspešno umestila obstoj judovstva v svoje kontekste, pomenljivo, v krščanstvu izstopa beseda *καθολικός*.² Je torej to pot za oblikovanje teologije, ki bo v polnosti, ki jo prinaša dialog, vredna prirednika »katoliška«?

2 Gr. »vseobsegajoč«, »vesoljen«, »univerzalen« ipd.

Reference

- Berkovits, Eliezer.** 1975. *Major Themes in Modern Philosophies of Judaism*. New York: KTAV Pub.
- Buber, Martin.** 1951. *Two Types of Faith*. New York: The Mcmillan Company.
- Burns, J. Edvard.** 1955. Book Review: Two Types of Faith by Martin Buber. *The Bridge: A Yearbook of Judaeo-Christian Studies* 1/23. <https://scholarship.shu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=jcs-bridge-1> (pridobljeno 20. 5. 2020).
- Neusner, Jacob.** 1991. *Jews and Christians: The Myth of a Common Tradition*. Philadelphia: Trinity Press International.
- . 2013. *Rabin se pogovarja z Jezusom*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- . 2007. My argument with the Pope. *The Jerusalem Post*, 30. 5. https://www.mqpc.ca/blog/neusner_my_argu/ (pridobljeno 11. 10. 2020).
- . 2013. Edinstveno v 2000 letih. *Tretji dan* 42 (julij-september): 27-33.
- Ratzinger, Joseph.** 2007. *Jezus iz Nazareta*. Ljubljana: Družina.
- Rosenzweig, Franz.** 1935. *Briefe*. Berlin: Schocken Verlag.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze: slovenski standardni prevod iz izvirnih jezikov: študijska izdaja.** 2005. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Talmage, Frank Ephraim.** 1975. *Disputation and Dialogue: Readings in the Jewish-Christian Encounter*. New York: KTAV Publishing Inc.

